УДК 34:61

О. М. Алієва, здобувач

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики,
Французький бульвар 24/26, Одеса, 65058, Україна

ПРО РЕФОРМУВАННЯ МЕДИЧНОГО ПРАВА

Проаналізовано розвиток та реформування медичного права України.

Ключові слова: медичне право, охорона здоров'я, наукова система права, Медичний кодекс, медичне страхування.

Здоров'я народу — найважливіший показник економічного, соціального та екологічного рівня добробуту суспільства, його наукового, політичного, демографічного та духовно-культурного потенціалу, а проблема охорони здоров'я та покращення медичної допомоги є однією з глобальних проблем людства.

Право на життя і здоров'я, як природне і невід'ємне право людини, визнають Організація Об'єднаних Націй, передова світова спільнота. У числі міжнародно-правових актів, в яких закріплене це право, перш за все слід назвати Загальну Декларацію прав людини, Конвенцію про права дитини, Міжнародний пакет про економічні, соціальні і культурні права.

Загальна декларація прав людини у частині 1 статті 25 наголошує, що "кожна людина має право на такий життєвий рівень (включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування), який є необхідним для підтримання здоров'я".

Дещо конкретизує це положення стаття 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, частина перша якої проголошує: "Держави, які беруть участь у цьому пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я". Для гарантування цього права держави повинні здійснювати такі заходи:

а) забезпечувати скорочення мертвонароджуваності та дитячої смертності, здоровий розвиток дитини;

б) поліпшувати всі аспекти гігієни зовнішнього середовища та гігієни праці в промисловості;

в) вживати заходів щодо запобігання та лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротися з ними;

г) створювати умови, які б забезпечували всім медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби.

Ці положення розвиваються і у Декларації прав дитини, оголошеній Резолюцією № 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН (резолюція № 44/25 від 20 листопада 1989 р.), ратифікований Постановою Верховної Ради України № 789-XII від 27 лютого 1991 р., у Гельсінській (1964 р.) та Венеціанській (1983 р.) деклараціях Всесвітньої медичної асоціації, у заявах і деклараціях багатьох урядів і політичних партій.

Після проголошення незалежності України зроблено певні кроки щодо поліпшення системи законодавства про охорону здоров'я; можна сказати, що реформування законодавства про охорону здоров'я розпочалося з прийняття Закону України "Основи законодавства про охорону здоров'я" у листопаді 1992 року. Ці Основи стали своєрідною "медичною конституцією". Вони визначають основні органі-

заційні, професійні, правові, економічні та соціальні засади охорони здоров'я. Основні принципи та напрямки, закріплені в Основах, повинні бути розвинені й доповнені в системі нормативних актів.

Верховною Радою України, починаючи з 1992 р., було прийнято понад 100 законів, що стосуються охорони здоров'я. Ці нормативні акти далі розвивають 27 статей дев'яти розділів Основ. Так, зокрема, було прийнято Закон України "Про забезпечення санітарного та епідемічного добробуту населення" від 24 лютого 1994 р., "Про донорство крові та її компонентів" від 23 червня 1995 р., "Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини" від 16 липня 1999 р., "Про психіатричну допомогу" від 22 лютого 2000 р., "Про захист населення від інфекційних хвороб" від 6 квітня 2000 р. Слід також назвати Указ Президента України "Про програму "Здоров'я літніх людей" від 10 грудня 1997 р. № 1347, Постанову Кабінету Міністрів України "Про невідкладні заходи щодо забезпечення населення та закладів охорони здоров'я лікарськими засобами" від 8 липня 1994 р. № 464 та нормативно-правові акти інших органів влади.

Безумовно, ці положення найшли своє закріплені і у Конституції України 1996 р. у ст. 49, зокрема, право громадян на охорону здоров'я. Згідно з цією статтею кожен громадянин України має право на медичну допомогу та медичне страхування. У ч. 3 цієї статті Конституції України гарантується безкоштовна медична допомога у державних та комунальних закладах охорони здоров'я. Зазначена стаття стверджує, що мережа таких закладів не може бути скорочена.

Прийняття цих нормативних актів говорить про те, що процес законотворення в цій галузі вже існує: адже є не тільки законодавчі, але й підзаконні нормативно-правові акти (укази та розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, накази, розпорядження та інші нормативно-правові акти Міністерства охорони здоров'я). Саме відомчі нормативно-правові акти Міністерства охорони здоров'я України — накази, затверджені ними положення та інструкції, списки, вказівки, циркулярні листи, (а їх існує велика кількість), становлять окрему досить *значну групу нормативно-правових актів*..

Правда, слід зазначити, що донедавна були чинними відомчі нормативні актами колишнього СРСР. Наприклад, наказ Міністерства охорони здоров'я СРСР від 29 грудня 1979 р. № 1333 "Про порядок надання відомостей про психічний стан громадян", "Про заходи щодо дальшого удосконалення психічної допомоги" від 21 березня 1988. № 225 та ін. Щоправда, після прийняття Закону України "Про психіатричну допомогу" ряд проблем регулятивного характеру у цій сфері знято. Але є ще багато інших питань, які потребують врегулювання.

Таким чином, ми бачимо, що зараз систему законодавства про охорону здоров'я в Україні складають:

1) ратифіковані Україною міжнародно-правові акти;
2) конституційне законодавство;
3) загальне законодавство про охорону здоров'я;
4) галузеве законодавство, що містить правові норми, відомчі нормативно-правові акти, які регулюють суспільні відносини, учасниками яких є медичні працівники і пацієнти.

Проте реальний стан охорони здоров'я в Україні визнається незадовільним. Аналіз усіх параметрів у цій галузі приводить фахівців до висновку, що в Україні в даний час немає *системи* охорони здоров'я та надання медичної допомоги [1,3]. Правове забезпечення охорони здоров'я в Україні також не відповідає сучасним потребам.

Незадовільним, як здається, є врегулювання відносин, що виникають у зв'язку з корекцією (зміною) статі, штучним заплідненням, трансплантацією нирки тощо на рівні відомчих підзаконних нормативно-правових актів, адже вони стосуються життєво важливих прав громадян. Вимагають законодавчого врегулювання питання

проведення біомедичних дослідів на людині, встановлення правового статусу пацієнтів і лікарів, гарантованого мінімуму безоплатної медичної допомоги. Часто відмічається недостатність наукових досліджень вчених-правознавців щодо сучасних проблем охорони здоров'я в Україні. Проте ясно, що тільки з'ясувавши наукову українську систему права, в цілому можна структурувати відповідне (наприклад, медичне) законодавство.

Проводячи реформування медичного законодавства, науковці звертаються до досвіду інших країн (наприклад, у ФРН, Франції, США, Італії), де ефективно діють лікарські або медичні кодекси, норми яких детально регламентують права громадян на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Створена *цілісна система* законодавчих актів у галузі охорони здоров'я, на думку вчених, повинна відповідати вимогам правового регулювання даних відносин і нормам міжнародного гуманітарного права, у тому числі вимогам і стандартам Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ).

Ідея створення Медичного кодексу, який би кодифікував існуючі, розширені у різних законодавчих актах, норми права, давно вже нагадує про себе. Ще у 20 — 30-і роки, в тодішній Українській РСР, було підготовано проект Медичного кодексу, який так і залишився, на жаль, неприйнятим. Але, на нашу думку, таку роботу потрібно продовжити. Підготовка подібного законопроекту в сучасній Україні зумовить не тільки необхідність виконати певний обсяг кодифікаційної роботи, а й потребу глибокого аналізу й осмислення змісту попередніх правовідносин і правових норм, що, у свою чергу, активізує правотворчу і науково-аналітичну роботу, а це в свою чергу може привести до визнання питання про зміст та обсяг законодавства про охорону здоров'я і, зокрема, питання про формування окремої комплексної галузі у правовій системі — *медичного права*. Спроби окремих авторів поставити на наукове обговорення, розв'язання цього питання, на жаль, не набули належної політичної і державної підтримки.

Але вже виникає питання про галузеву приналежність відносин у галузі охорони здоров'я і правових норм, що їх регулюють. Суховерхий В. Л., Ойзенгіхт В. А., Савицька А. М., Молеїн Н. С., вважають, що відносини по наданню допомоги відносити до предмету цивільно-правового регулювання. Норми медичного права 70 — 80-х років XX сторіччя вчені Андреєв В. С., Іванова Р. І., Тарасова В. А. вважали нормами, які входять до права соціального забезпечення. Вони визнавали, що надалі, після накопичення і систематизації медичного законодавства воно сформується у самостійну галузь права. Інша група вчених розглядає право охорони здоров'я як комплексну галузь права (законодавства) [2, 67].

Така думка пропонується М. Н. Малеїною, яка визначає, що лікарське (медичне, охороноздоровче) право або право на охорону здоров'я — це система нормативних актів (норм), котрі регулюють організаційні, майнові, особисті відносини, що виникають у зв'язку із здійсненням санітарно-епідеміологічних заходів і наданням лікувально-профілактичної допомоги громадянам [2, 45]. Таким чином, автор лише коментує законодавство, але не проводить науковий аналіз для вироблення рекомендацій щодо систематизації його у сфері охорони здоров'я.

Термін "*Право про охорону здоров'я*" може застосовуватися до галузі законодавства, яка охоплює *всі нормативно-правові акти*, що регулюють *цілий комплекс суспільних відносин у галузі охорони здоров'я*. Така галузь містить норми різних галузей права (цивільного, адміністративного, кримінального, фінансового, трудового, екологічного), які регулюють спільний об'єкт — охорону здоров'я людини.

Але, на нашу думку, медичне право можна розглядати як самостійну галузь права. Бо медичне право має всі ознаки галузі права: *предмет правового регулювання, метод, принципи, наявність законодавства*.

Предметом медичного права виступають суспільні відносини, що виникають

при наданні медичної допомоги. Характерною ознакою цих відносин є наявність *двох суб'єктів — пацієнта і лікаря*.

Слід відрізняти права громадян на охорону здоров'я і права пацієнтів при здійсненні медичної допомоги. Перша група прав узагальнено торкається всіх сфер, що оточують життєдіяльність людини. Ці права сформульовані в ст. 6 Основ законодавства про охорону здоров'я. Права пацієнта при наданні медичної допомоги передбачені у розділі V Основ, але переважна більшість їх сформульована неповно, вони не пов'язані з відповідними обов'язками щодо їх забезпечення. Це створює проблеми на шляху їх реалізації, що в результаті порушує, обмежує права людини.

Вважають, що такі галузі права як трудове, право соціального забезпечення, медичне право, які за своїм змістом є галузями соціального права, завжди будуть публічно-приватними, оскільки без участі держави неможливо забезпечити їх здійснення.

Отже, *метод медичного права* має свої особливості. З одного боку це публічний характер, який виявляється у чіткому переліку обов'язку медичних закладів (лікарів) щодо надання медичної допомоги у разі її потреби та порядку її здійснення. З другого боку — приватний характер — вільний вибір лікаря, свобода у виборі методів лікування, у можливості хворого відмовитися від лікування. Обидві сторони медичного права — імперативна і диспозитивна — завжди будуть існувати, оскільки здоров'я людини, з одного боку, — приватна справа, а з другого, — справа державна.

Основними *принципами медичного права* виступають: рівність, доступність і безоплатність гарантованого мінімуму медико-санітарної допомоги і відповідність її сучасному рівню науки і техніки у галузі медицини; державна відповідальність за стан охорони здоров'я.

Проблеми охорони здоров'я в Україні можна реалізувати тільки створивши відповідні соціально-економічні, медико-санітарні, оздоровчо-профілактичні програми, які мають фінансуватися державою, а також за рахунок коштів, які надходять з інших джерел. Таким джерелом повинне стати медичне страхування, тобто система заходів для створення спеціального грошового страхового фонду, кошти якого будуть відшкодовуватися на здійснення медичних послуг та на утримання хворих в лікувально-профілактичних закладах. Держава повинна виступати головним зобов'язальним суб'єктом у справі забезпечення охорони здоров'я своїх громадян. Вона повинна забезпечити шляхом планування чи безпосередньої допомоги можливість доступу до усіх видів медичних послуг усім громадянам, спланувати систему фінансування таким чином, щоб теоретичне право на охорону здоров'я могли б реалізувати і ті громадяни, прибутки яких не дозволяють покрити вартість медичного забезпечення.

Література

1. Івасюк В. Стан та перспективи національної системи охорони здоров'я // Голос України. — 1998. — 23. 06.

2. Болотіна Н. Медичне право в системі права України // Право України. — 1999. — № 7. — 67с.

3. Малина М. Н. Человек и медицина в современном мире. — М., 1995. — 32с.

Е. Н. Алиева

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова,
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

О РЕФОРМИРОВАНИИ МЕДИЦИНСКОГО ПРАВА

РЕЗЮМЕ

Характеризуется действующее законодательство в сфере медицины, рассматривается развитие медицинского права в Украине на современном этапе. Анализируются некоторые пути реформирования законодательства о здравоохранении.

Ключевые слова: медицинское право, охрана здоровья, научная система права, Медицинский кодекс, медицинское страхование.